

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Қувватзода Сайдулло Зувайд дар мавзуи «Сиёсати об ва истифодаи самараноки захираҳои обӣ дар шароити кишварҳои Осиёи Марказӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.04. – Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ (илмҳои сиёсӣ)

Раванди таърихӣ рушди ҷомеаи ҷаҳониро бе истифодаи сарватҳои табиӣ тасаввур намудан гайриимкон аст. Маҳз бо истифодаи васеъ аз сарватҳои табиӣ инсон тавонист рушди ҳамаҷонибаи худро таъмин созад ва ба муваффақиятҳои назарраси ҳаёти дастёб гардад. Дар ин радиф об ва захираҳои он ҷойгоҳи махсус дошта, заминаи бунёди ҳаёт ва пешрафт маҳсуб меёбад. Тавре аз сарчашмаҳои таърихӣ бармеояд захираҳои об дар зӯхурӣ ниҳодҳои сиёсии ҷомеа, аз ҷумла давлат ва пайдоишу ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ ҷойгоҳи махсус дошта, нахусттамаддун - тамаддуни кишоварзӣ дар заминаи аз худ кардани қобилиятҳои идоракунии захираҳои об аз ҷониби ҷомеа ба вучуд омадааст ва аввалин давлатҳо низ давлатҳои соҳилӣ маҳсуб меёбанд.

Тадқиқоти диссертатсионии Қувватзода Сайдулло Зувайд дар мавзуи «Сиёсати об ва истифодаи самараноки захираҳои обӣ дар шароити кишварҳои Осиёи Марказӣ» масоили муҳимро фаро гирифта, дар он як қатор масъалаҳо мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Сохтори диссертатсия аз сарсухан, панҷ боб, сенздаҳ зербоб, хулоса, феҳристи интишороти муаллиф, рӯйхати адабиёту сарчашмаҳо ва замимаҳо иборат мебошад.

Мавзуи таҳқиқшаванда дар шароити имрӯзаи кишвари мо хеле муҳим буда, тули зиёда аз ду даҳсола аст, ки Тоҷикистон ҳамчун давлати ташаббускор дар пешбурди рӯзномаи ҷаҳонӣ об ва масъалаҳои дигари вобаста ба он нақши пешоҳанг ва ҳалқунанда дорад. Ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар соҳаи об аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ

ҷонибдорӣ ёфта, ҳадафҳои дар доираи онҳо пайгиришаванда дар кулли кишварҳои ҷаҳон татбиқи амалии худро пайдо намуда истодаанд.

Муаллиф дар муқаддима мубрамияти мавзуи таҳқиқот ва дараҷаи омӯзиши онро асоснок намудааст. Дар баҳши тавсифи умумии таҳқиқот дар хусуси объект, предмет, мақсади асосӣ ва вазифаҳои таҳқиқот, фарзияи таҳқиқот, асосҳои назариявӣю методологии таҳқиқот, навгонии илмӣю таҳқиқот, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва аҳамияти назариявӣю амалии таҳқиқот ифода ёфтаанд.

Навгонии илмӣю таҳқиқотро муаллиф дар он пешниҳод намудааст, ки масъалаи сиёсати об бори нахуст дар Тоҷикистон ба таври васеъ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор дода шудааст ва омили об дар муносибатҳои байнидавлатӣ ва минтақавӣю кишварҳои Осиёи Марказӣ арзёбӣ гардидааст. Раванди таърихӣю пайдоиш ва ташаккули сиёсати об, ҷойгоҳи он дар сиёсати дохиливу хориҷии кишвар ва аҳамияти он дар таъмини амнияти миллию давлатӣю таҳқиқ гардидааст.

Муаллифи диссертатсия чанбаҳои таърихӣю назариявӣю концептуалӣю заминаҳои институтсионалӣ ва ҳуқуқӣю ташаккули сиёсати об, мушкилоти об, дипломатияи об, низоъҳои обӣ ва нақши Тоҷикистон дар ташаккули сиёсати обро мавриди пажӯҳиш қарор дода, дар заминаи он пешниҳоду тавсияҳои илман асоснокшуда манзур намудааст. Қувватзода С. З. дар кори диссертатсионӣ масъалаҳои нави сиёсии вобаста ба обро дар муносибатҳои байнидавлатӣ ва минтақавӣю кишварҳои Осиёи Марказӣ ба таври мушаххас омӯхта, омили обро дар ҳамгироии минтақавӣю мавриди арзёбӣ қарор додааст.

Дар боби якум «Асосҳои назариявӣ – методологии таҳқиқи сиёсати об дар шароити муосир», ки аз се зербоб иборат мебошад, муаллиф доир ба масъалаҳои назариявӣю методологии таҳқиқи сиёсати об, чанбаҳои таърихӣю он, ҷойгоҳи масоили вобаста ба об дар рӯзномаи ҷаҳонӣ, моҳияти он ва асосҳои концептуалии омӯзиши сиёсати об пажӯҳиш намудааст. Захираҳои оби тоза дар сатҳи сайёра нобаробар ҷойгир шудаанд ва ин сабаби асосии маҳдуд шудани дастрасии як қисми аҳоли ва гурӯҳҳои муайяни сокинони қураи Замин ба оби тозаи ошомиданӣ мебошад.

Ҳолати мазкур ва омилҳои дигар боиси ба сарвати ҳаётан муҳим ва сиёсӣ таъдил гардидани захираҳои об шуда, ҷойгоҳи обро дар муносибатҳои байнидавлатӣ беш аз беш мубрамтар намудааст. Муаллиф таъкид кардааст, ки об дар асл сарвати сиёсӣ буда, ҳамеша дар ҳаракат аст, марзҳои сиёсии давлатҳоро пайваستا убур мекунад, давлатҳоро ба ҳам мепайвандад ва доираҳои сиёсии байнидавлатӣ, минтақавӣ ва байналмилалиро водор месозад, ки ногузир миёни ҳам ҳамкориро ба роҳ монанд.

Боби дуоми диссертатсия «Сиёсати об ва моҳияти он дар замони соҳибистиклолии давлатҳои Осиёи Марказӣ» ном дошта, аз се зербоб иборат аст. Боби мазкур заминаҳои сиёсӣ – ҳуқуқи ташаккули сиёсати об дар минтақаи Осиёи Марказӣ, тафсири умумии мушкилоти об дар ин минтақа ва ҷойгоҳи мушкилоти баҳри Арал дар муносибатҳои байнидавлатӣ ва минтақавии кишварҳои Осиёи Марказиро фаро гирифтааст. Муаллиф заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ ва институтсионалии ташаккули сиёсати обро дар замони соҳибистиклолии кишварҳои минтақа мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода, ҳамгунасозии қонунгузори кишварҳои минтақаро дар соҳаи об зарур арзёбӣ намуда, қайд кардааст, ки заминаҳои сиёсӣ ҳуқуқи муносибатҳои вобаста ба об дар Осиёи Маркази таърихи худро доранд ва давраи асосии ташаккули онҳо ба замони шӯравӣ ва соҳибистиклолии кишварҳои минтақа рост меояд. Санадҳои минтақавии танзимкунандаи муносибатҳои об дар Осиёи Марказӣ асосан ба идоракунии обҳои дарёҳои фаромарзӣ нигаронида шуда, онҳо хусусияти танзимкунандагии байнидавлатӣ ва меъёрҷодкунӣ болои маҷрои оби дарёҳои фаромарзиро доро мебошанд.

Боби сеюм «Низоҳои вобаста ба об дар замони соҳибистиклолии кишварҳои Осиёи Марказӣ» аз ду зербоб иборат буда, дар он мафҳум, моҳият ва сабабу омилҳои сар задани низоҳои обӣ пажӯҳиш гардидаанд. Бо таҳқиқи сабабу омилҳои низоҳои обӣ докторант зикр кардааст, ки имрӯзҳо ихтилофи манфиатҳо дар шакли рақобат барои захираҳои табиӣ аҳамияти бештар пайдо мекунад. Об яке аз чунин манбаҳои рақобатпазир аст. Бо назардошти афзоиши норасоии чунин як манбаи аз ҷиҳати стратегӣ муҳим, аз қабилӣ об, эҳтимоли ихтилофот дар робита ба захираҳои об ошкор ва ногузир мегардад.

Вобаста ба низоъҳо ва ихтилофоти байнидавлатию минтақавии вобаста ба об дар Осиёи Марказӣ муаллиф қайд намудааст, ки давлатҳои минтақа барои захираҳои об манфиатҳои мухталиф доранд. Бо назардошти мавқеи ҷойгиршавии захираҳои об давлатҳои Осиёи Марказӣ ба кишварҳои болооб, поёноб ва вобастаи обӣ чун гардидаанд. Захираҳои оби минтақа асосан дар кишварҳои болооб ташаккул меёбанд, вале истеъмолкунандаи асосии он давлатҳои поёноб мебошанд. Инчунин, давлатҳои поёноб манфиатдори истифодаи бештари захираҳои об дар соҳаи кишоварзӣ буда, давлатҳои болооб ниёзманди истифодаи захираҳои об барои истеҳсоли неруи барқ мебошанд. Давлатҳои поёноби минтақа – Қазоқистон, Туркменистон ва Ўзбекистон талош бар он меварзанд, ки аҳамияти аграрии захираҳои оби минтақаро авлабият дода, сохтори шӯравии хоҷагидорӣ обро маҳфӯз нигоҳдоранд ва захираҳои оби минтақаро ба манфиатҳои кишоварзии худ истифода намоянд. Аммо, кишварҳои болооб – Тоҷикистону Қирғизистон дар пайи ҷуброн нагардидани хизматрасониҳои обӣ аз ҷониби кишварҳои поёноб дар ҳолати бӯҳрони энергетикӣ ва иқтисодӣ иҷтимоӣ қарор мегиранд ва роҳи ягонаи баромадан аз чунин ҳолатро дар истифодаи захираҳои оби худ бо мақсадҳои гидроэнергетикӣ мебинанд.

Боби чаҳоруми диссертатсия «Дипломатияи об ва хусусиятҳои асосии он» аз се зербоб иборат буда, ба таҳқиқи заминаҳои таърихӣ сиёсии ташаккули дипломатияи об, мақоми дипломатияи об дар муносибатҳои байнидавлатии кишварҳои Осиёи Марказӣ ва ҷойгоҳи «Раванди оби Душанбе» дар ҳамгироии минтақавӣ ва ҷаҳонӣ нигаронида шудааст. Вобаста ба мафҳуми «дипломатияи об» муаллиф қайд намудааст, ки он шаклан падидаи нав, вале мазмунан падидаи таърихӣ буда, дар ҳамаи давраҳои таърихӣ дар муносибатҳои ҷонибҳои гуногунаи дорои вобастагӣ ва умумиятҳои обӣ ба таври васеъ истифода гардидааст.

Муаллиф ташаккули муносибатҳои дипломатиро дар соҳаи об дар Осиёи Марказӣ беш аз ҳар вақти дигар зарур шуморида, онро асоси ҳифзи амнияти субот арзёбӣ кардааст. Дар ин замина, қайд гардидааст, ки кишварҳои Осиёи Марказӣ дорои ҳавзаи ягонаи обӣ буда, омили об дар

муносибатҳои байнидавлатӣ дар минтақа аҳамияти ҳаёти дорад. Ҳаёти осоишта ва суботу амнияти сиёсӣ иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар минтақа бе ҳамкориҳои байнидавлатию минтақавӣ дар соҳаи об ва ташаккули дипломатияи об ғайри имкон мебошад.

Дар ин баробар муаллиф ҷойгоҳи «Раванди оби Душанбе»-ро дар ҳамғироии минтақавию байналмилалӣ дар соҳаи об ва рушди дипломатияи тоҷикро мавриди таҳқиқ қарор дода, аҳамияти онро дар татбиқи ҳадафҳои пайғиришаванда дар соҳаи об арзишманд маънидод кардааст.

Боби панҷуми диссертатсия «Дурнамои рушди сиёсати об дар минтақаи Осиёи Марказӣ» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Он ба таҳқиқи дурнамои муносибатҳои байнидавлатии оби кишварҳои Осиёи Марказӣ дар раванди тағйирёбии иқлим ва асосноксозии зарурати омӯзиши «Гидрополитика» ҳамчун шоҳаи нави илмҳои сиёсӣ ва дар заминаи он ҳамчун фанни алоҳидаи таълимӣ равона гардидааст. Муаллиф қайд намудааст, ки захираҳои оби минтақа дар хушкӣ маҳфузбуда, дар раванди тағйирёбии иқлим осебпазир маҳсуб меёбанд ва камшавии захираҳои об ба мураккабшавии муносибатҳои байнидавлатӣ ва минтақавӣ дар соҳаи об оварда мерасонад. Сиёсати давлатӣ вобаста ба масъалаҳои тағйирёбии иқлим ва банақшагирӣ дар сатҳҳои миллӣ ва минтақавӣ бояд ба муносибати маҷмӯӣ ба тағйирёбии иқлим ва идоракунии об асос ёбад. Афзоиши нарасидани об ва зарурати қонеъ гардонидани талаботи оянда ба об қабули қарорҳои асоснокшуда ва воқеиро дар бораи тақсими захираҳои об ба истифодаи алтернативии он, аз ҷумла барои коҳиш додани тағйирёбии иқлим ва мутобиқшавӣ талаб мекунад. Муносибат ба идоракунии захираҳои об бояд аз нуқтаи назари устувории он ба тағйирёбии иқлим таҳлил карда шавад.

Вобаста ба омӯзиши «Гидрополитика» ҳамчун шоҳаи нави илмҳои сиёсӣ ва дар заминаи он ҳамчун фанни алоҳидаи таълимӣ муаллиф қайд кардааст, ки ба таври мунтазам омӯхтани масъалаҳои сиёсии вобаста ба об дар доираи барномаи мукамал ва системавӣ зарур мебошад. Маълум аст, ки таҳияи тадбирҳои гидрополитикӣ ва истифодаи об бояд бо дарназардошт ва дар формати стратегияи муайян сурат гирад. Стратегияи мазкур бояд

фарогири тахлили ҳаматарафа ва нақшаи мувофиқи он қабулшуда бошад, ки дар он усулҳо ва пайдарҳамии амалҳое, ки ба ноил шудан ба мақсади муайян нигаронида шудаанд, коркард гардад.

Дар хотимаи диссертатсия хулоса ва пешниҳоду тавсияҳо оварда шудаанд, ки натиҷаи кори таҳқиқотӣ мебошанд. Ба андешаи муаллифи диссертатсия, таҳлили сиёсати об ва хусусиятҳои он дар Осиёи Марказӣ ва инчунин сиёсати миллӣ, байнидавлатӣ ва минтақавии кишварҳои минтақа дар соҳаи об нишон дод, ки он аз самтҳои муҳимтарини сиёсати давлатӣ дар Осиёи Марказӣ маҳсуб меёбад. Бо назардошти мавҷудияти ҳавзаи ягонаи обӣ ва вобастагии зиёди байнидавлатӣ дар ин самт. миёни кишварҳои минтақа талошҳои зиёд чихати ба роҳ мондани ҳамкориҳо дар соҳаи об дар сатҳи байнидавлатӣ ва минтақавӣ анҷом дода шудаанд ва дар минтақа унсурҳои таркибии шакли классикӣ ва муосири дипломатияи об ба таври назаррас ташаккул ёфтаанд.

Диссертатсия аз нигоҳи илмӣ ғанӣ ва андешаҳои муаллиф мантиқан дуруст баён гардида, натиҷаҳо хулосагирӣ шудаанд. Хулосаҳои асосии кори диссертатсионӣ ва аҳамияти амалии онро метавонад дар муносибатҳои миллию байнидавлатӣ ва минтақавию байналмилалӣ дар соҳаи об истифода намуд.

Дар баробари ин, ба ақидаи мо, дар кори таҳқиқотии докторант Қувватзода С.З. баъзе камбудихо ба назар мерасанд:

1. Докторант омӯзиши масоили гидрополитикаро ҳамчун шоҳаи нави фанни сиёсатшиносӣ пешниҳод карда, баъзе хусусиятҳои онро таҳлил намудааст. Вале, бояд қайд кард, ки асоснокии ин масъала дар доираи як таҳқиқот пурра ҳалли ҳудро ефта наметавонад. Бинобар ин, он таҳқиқоти минбаъдаи муаллифро талаб менамояд.

2. Докторант дар самти дурнамои ҳамкориҳои кишварҳои болооб ва поёноб дар масъалаи истифодаи оқилонаи об дуруст таҳлил карда, аммо як бозингари дигари сиёсӣ, яъне Афғонистонро, ки бидуни ягон созишнома сохтмони канали Қуштеппаро дар дарёи фаромарзии Амударё оғоз намудааст пурра ба инобат нагирифтааст.

3. Дар рисолаи диссертсионӣ масъалаи механизмҳои мушаххаси ҳалли бухронҳои вобаста ба истифодаи об байни кишварҳои болооб ва поёноби минтақа, пурра муайян карда нашудааст.

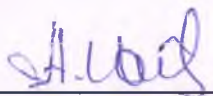
Бо вучуди он, камбуиҳои муайян гардида дар маҷмӯъ ба сифати рисолаи диссертсионӣ таъсири манфӣ нмерасонанд.

Диссертатсия маҳсули кори илмии мустақил ҳисоб рафта, ба талабот доир ба диссертатсияҳо дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии доктори илм мувофиқ мебошад. Муаллифи он сазовори гирифтани дараҷаи илмии доктори илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.04 – Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ (илмҳои сиёсӣ) мебошад.

Тақризи мазкур ба талаботи бандҳои 71-72 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, мувофиқ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои сиёсӣ, профессор,
мудири шуъбаи масоили сиёсии
муносибатҳои байналмилалии инстиутути
фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи
А. Баҳоваддинови Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

А. Искандаров

Имзои А. Искандаровро тасдиқ менамоям:
сардори шуъбаи кадрҳои ИФСҲ
ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ

Шозедов Хуршед